

*Martin Dahl**

Inicjatywa Trójmorza z perspektywy niemieckiej

Wprowadzenie

Zwycięstwo w wyborach prezydenckich i parlamentarnych obozu politycznego skupionego wokół Prawa i Sprawiedliwości w 2015 r. doprowadziło do zmian w prowadzonej przez Polskę polityce zagranicznej. Jednym z punktów odniesień dla polityki zagranicznej Polski stała się popularna w dwudziestolecie międzywojennym doktryna Międzymorza, rozumiana jako geopolityczny projekt mający zabezpieczyć suwerenność i interesy państw Europy Środkowej zarówno przed imperializmem rosyjskim, jak i przed hegemonią Niemiec¹. Należy jednak zauważyć, że współcześnie większość państw geograficznie utożsamianych z Europą Środkową jest członkami Unii Europejskiej oraz NATO, czyli dwóch organizacji, w których RFN stanowi jedno z kluczowych państw. Stąd też nawiązywanie we współczesnej polityce zagranicznej do doktryny Międzymorza wydaje się dosyć dyskusyjne, a nawet kontrowersyjne. Dlatego też obecnie politycy i badacze stosunków międzynarodowych raczej odwołują się do pojęcia Trójmorza rozumianego jako instrument w polskiej polityce zagranicznej mający na celu rozbudowę powiązań i bliższą współpracę nowych państw członkowskich Unii Europejskiej położonych pomiędzy trzema morzami – Morzem Bałtyckim, Morzem Czarnym i Morzem Adriatyckim.

Historycznie pomysł bliższej współpracy między państwami regionu Europy Środkowej był w dużym stopniu odpowiedzią na zdefiniowaną

* Dr **Martin Dahl** – Uczelnia Łazarskiego w Warszawie, Wydział Ekonomii i Zarządzania, Katedra Międzynarodowych Stosunków Politycznych, e-mail: m.dahl@lazarski.edu.pl.

¹ A. Chojan, *Polityka wschodnia Polski w myśli politycznej partii Prawo i Sprawiedliwość (lata 2005–2007)*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, z. 5/2016, s. 301–316. Por. także: A. Chojan, *Polityka zagraniczna współczesnej Polski w świetle uwarunkowań instytucjonalno-prawnych*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” nr 1/2013, s. 114–142.

w 1915 r. przez Friedricha Naumanna koncepcję *Mittleuropę*² jako niemieckiej strefy wpływów na wschodzie Europy. Polityka zagraniczna Niemiec w pierwszej połowie XX w. oparta była na dość popularnej w tym kraju geopolityce, która zajmowała się analizą wpływu czynników geograficznych na stosunki między państwami. W świetle tej teorii przestrzeń geograficzna postrzegana jest jako przedmiot pożądania i obszar ekspansji³. W owym okresie czynnikiem determinującym w znacznym stopniu politykę międzynarodową prowadzoną przez Niemcy była chęć podporządkowania sobie państw Europy Środkowej przede wszystkim pod kątem ekonomicznym. Jednak ekspansja niemiecka na wschód zderzała się z Rosją wychodzącą z Heartlandu. Z jednej strony generowało to konflikt, z drugiej zaś stwarzało możliwość współpracy Moskwy z Berlinem nad koncepcją Eurazizmu, rozumianą jako próba utworzenia bytu w postaci mocarstwa o znaczeniu globalnym⁴.

Współcześnie w XXI w. można zadać sobie pytanie, na ile adekwatne są interpretacje relacji między państwami i próby kształtowania stosunków międzynarodowych w Europie opartych na teoriach i doktrynach sięgających swoimi źródłami początków XX w. Nie zmienia to jednak faktu, że dwudziestowieczne koncepcje stosunków międzynarodowych nadal są obecne w przestrzeni politycznej i dyskursie naukowym. Podobnie zresztą jak sama teoria geopolityki, która – jak mogło się wydawać – wraz z postępem technicznym, rozwojem prawa międzynarodowego i wzajemnych współzależności będzie traciła na znaczeniu, a stało się wręcz przeciwnie⁵. Najdalej po aneksji Krymu przez Rosję i wybuchem konfliktu rosyjsko-ukraińskiego⁶ teoria ta ponownie zaczęła być wykorzystywana przez licznych analityków i badaczy do wyjaśniania i interpretacji zjawisk zachodzących w otoczeniu międzynarodowym. Podobnie zresztą jak teoria neorealizmu, która – jak dowodzi Jacek Więclawski – w znacznym

² Patrz szerzej: F. Naumann, *Mittleuropa*, Reimer, Berlin 1915. Por. także: S. Verosta, *The German Concept of Mittleuropa, 1914–1918 and its Contemporary Critics*, w: *The Habsburg Empire in World War I. Essays on the Intellectual, Military, Political and Economic Aspects of the Habsburg War Effort*, red. R.A. Kann, B.A. Király, P.S. Fichtner, Columbia University Press, New York 1977, s. 203–220.

³ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 86.

⁴ R. Kopeć, P. Mazur, *Odstraszanie militarne w XXI wieku. Polska – NATO – Rosja*, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Kraków 2017, s. 81.

⁵ J. Czaputowicz, op.cit., s. 90.

⁶ J. Grzymiski, *Granice Europy w wyobrażeniach i praktykach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i Partnerstwa Wschodniego*, „Przegląd Europejski”, nr 3/2017, s. 59. Szerzej: O. Kushnir, *Russian Geopolitical Advancements in the Black Sea Region: The Annexation of Crimea*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, nr 56/2017, s. 111–135.

stopniu determinuje kształt współczesnej polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej⁷.

W związku z tym, że obecnie można zaobserwować zmianę dotychczasowych paradygmatów w naukach politycznych, jak również renesans niektórych doktryn i teorii popularnych na gruncie stosunków międzynarodowych przy jednoczesnych próbach definiowania nowych podejść, głównym celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu dążenie przez Polskę do realizacji inicjatywy Trójmorza postrzegane i uwzględnianie jest w niemieckiej debacie publicznej oraz prowadzonej przez Niemcy polityce zagranicznej. Proces weryfikacji tak zdefiniowanego pytania badawczego oparty został po pierwsze, na przedstawieniu genezy, założeń i pierwotnego zarysu doktryny Międzymorza, po drugie, na analizie współpracy między państwami Europy Środkowej w odniesieniu do inicjatywy Trójmorza oraz po trzecie, na ocenie niemieckiego stosunku do bliższej współpracy regionalnej we wschodniej części Unii Europejskiej. Zwieńczenie opracowania stanowią najważniejsze wnioski z przeprowadzonego badania.

Geneza, założenia i pierwotny zarys doktryny Międzymorza

Okres międzywojenny w Polsce charakteryzował się narodzinami i rozwojem szeregu idei politycznych, które miały wpływ na życie polityczne w kraju oraz prowadzoną przez Polskę politykę zagraniczną⁸. U podstaw tworzenia nowych koncepcji leżało założenie, że małym państwom położonym w Europie Środkowej trudno jest zaistnieć jako niezależny byt, co w obliczu ścierania się wpływów niemieckich i rosyjskich w regionie stwarzało ryzyko pochłonięcia przez potężniejszych sąsiadów – Rosję oraz Niemcy. Odpowiedzią na zagrożenie dla państw regionu Europy Środkowej była opracowana przez obóz skupiony wokół Józefa Piłsudskiego koncepcja federacyjna, która miała być konsekwentnie realizowana w praktyce, przeciwstawna do inkorporacyjnej idei Romana Dmowskiego⁹.

⁷ J. Więclawski, *Contemporary Realism and the Foreign Policy of the Russian Federation*, "International Journal of Business and Social Science", no. 2/2011, s. 171–173. Por. także: J. Więclawski, *Hans Morgenthau, realizm klasyczny i jego rekomendacje dla polskiej polityki zagranicznej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 3/2011, s. 123.

⁸ P. Cieplucha, *Prometeizm i koncepcja Międzymorza w praktyce polityczno-prawnej oraz dyplomacji II RP*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, t. XCIII/2014, s. 39.

⁹ A. Mróz, *Historyczne uwarunkowania polityki wschodniej III RP*, w: *Polityka wschodnia Polski. Uwarunkowania. Koncepcje. Realizacja*, red. A. Gil, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin–Warszawa 2009, s. 20–21.

Pomysł ten nie doczekał się realizacji ze względu na zbyt duże rozbieżności między państwami regionu.

Niemożliwość realizacji przez piłsudczyków koncepcji federacyjnej ukierunkowała działania polskiej polityki zagranicznej okresu międzywojennego na zawarcie sojuszu między państwami Europy Środkowej i Wschodniej, którego wspólnym celem miała być obrona przed agresją bolszewicką. W ten sposób w 1920 r. narodziła się doktryna Międzymorza¹⁰, na której kształt znaczący wpływ, obok Józefa Piłsudskiego, wywarł Józef Beck¹¹. Genezy Międzymorza jako koncepcji polityki zagranicznej należy się doszukiwać w rozkwicie panowania dynastii Jagiellonów¹², działalności dyplomatycznej Adama Jerzego Czartoryskiego zmierzającej do utworzenia związku federacyjnego w Europie Środkowej¹³ oraz idei wspólnej walki narodów I RP z rosyjskim zaborcą podczas powstania styczniowego¹⁴. Przymierze w tym kształcie miało polegać na dobrowolnym uczestnictwie w nim państw powiązanych wspólnotą doświadczeń historycznych oraz wspólnym interesem obrony suwerenności narodowej¹⁵.

Podstawą takiego związku miała być umowa o współpracy między Polską a Rumunią podpisana w 1921 r., rozszerzona o sojusz z Węgrami, państwami bałtyckimi i Finlandią¹⁶. Największym problemem w rozwoju nowej inicjatywy okazało się pozyskanie do współpracy Czechosłowacji, z którą Polska miała dwa osiowe konflikty. Po pierwsze, Czechosłowacji zarzucano antypolską i prosowiecką politykę, a po drugie, istniały z nią zatargi graniczne. Także niedocenianie przez Józefa Piłsudskiego zagrożenia płynącego ze strony hitlerowskich Niemiec utrudniało pozyskanie do współpracy Węgier oraz Jugosławii. Kolejnym czynnikiem stojącym na przeszkodzie realizacji doktryny Międzymorza była działalność tzw. Małej Ententy (porozumienia zawartego między Czechosłowacją, Rumu-

¹⁰ P. Cieplucha, op.cit., s. 40.

¹¹ R. Kopeć, P. Mazur, op.cit., s. 82.

¹² M. Szumiło, *Prospects of building Intermarium – a regional security system in Central and Eastern Europe*, w: *Quo vadis humanitas? Wyzwania i perspektywy rozwoju środowiska międzynarodowego w XXI wieku*, red. R. Kordonski, O. Struk, K. Sygidus, J. Ruciński, Wydawnictwo „PAIS”, Lwów–Olsztyn 2015, s. 11.

¹³ R. Ištók, T. Koziak, *Międzymorze as a Polish Geopolitical Concept*, s. 1, www.uni-po.sk/public/.../Medzimorie%20anglický%20preklad.pdf (dostęp 17.02.2018).

¹⁴ P. Cieplucha, op.cit., s. 39.

¹⁵ Ibidem, s. 40.

¹⁶ A. Czarnocki, D. Kondrakiewicz, *Uwarunkowania, koncepcje i realizacja polityki zagranicznej Polski*, w: *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006, s. 620.

nią i Jugosławią)¹⁷, która przeciwstawiała się zarówno narastającemu rewizjonizmowi węgierskiemu, jak i obawiała się przejścia kontroli przez Polskę.

Koncepcja Międzymorza nie była realna ze względu na zbyt liczne rozbieżności między państwami, które miałyby ze sobą tworzyć sojusz. Starania polskiej dyplomacji okazały się zbyt mało przekonujące i przyciągające. Rodziły także obawę o polską dominację w Europie Środkowej. W trafnej opinii Rafała Kopcia i Przemysława Mazura rzeczywistość okazała się na tyle brutalna, że „Polska nawet pod presją ekspansji niemieckiej nie była w stanie zjednać sobie sojuszników w obszarze Międzymorza. Sny o mocarstwowości przysły, koncepcja jednak przetrwała”¹⁸.

Od Międzymorza do Trójmorza

W okresie od zakończenia II wojny światowej do lat 90. XX w. koncepcja Międzymorza cieszyła się dużą popularnością w polskich środowiskach emigracyjnych. Po rozpadzie bloku socjalistycznego odżyła również koncepcja Polski jako lidera regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Do pewnego stopnia za przejaw bliższej współpracy w Europie Środkowo-Wschodniej można uznać takie porozumienia, jak: Inicjatywa Środkowo-europejska, porozumienie CEFTA czy współpracę w ramach Grupy Wyszehradzkiej, choć – jak słusznie zauważył to Adrian Chojan – zwłaszcza współpraca na forum tej ostatniej organizacji przez ostatnie 25 lat zdominowana była przez liczne kryzysy i sprzeczne cele¹⁹.

Upadek ZSRR i rozpad bloku wschodniego dały możliwość w pełni suwerennego decydowania przez władze państwa polskiego o kształcie polityki zagranicznej. Po 1989 r. wszystkie rządy III RP konsekwentnie dążyły do zakorzenienia Polski w strukturach europejskich i transatlantycznych. Zwieńczeniem tego procesu było przystąpienie w 1999 r. Polski do NATO, a następnie w 2004 r. członkostwo w Unii Europejskiej. Prozachodnia orientacja kolejnych gabinetów nie oznaczała jednak, że polska myśl polityczna nie wypracowała alternatywnych koncepcji polskiej polityki zagranicznej.

Najbliższe analizowanej na kanwie niniejszego opracowania koncepcji Trójmorza były pomysły współpracy regionalnej wysuwane przez środowiska skupione wokół Konfederacji Polski Niepodległej (KPN). Głów-

¹⁷ J. Tomaszewski, Z. Landau, *Polska w Europie i świecie 1918–1939*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2005, s. 307.

¹⁸ R. Kopeć, P. Mazur, op.cit., s. 82.

¹⁹ A. Chojan, *Grupa Wyszehradzka w polityce zagranicznej Polski – między współpracą a rywalizacją*, „Biuletyn Analiz i Opinii ZE ISPPAN”, nr 4/2016, s. 1.

nym czynnikiem determinującym taką kooperację miała być wspólna tożsamość państw położonych między trzema morzami – Bałtykiem, Adriatykiem i Morzem Czarnym²⁰. Twórcy tego pomysłu wychodzili z założenia, że narody regionu połączone są ze sobą po pierwsze, ścisłymi więzami cywilizacyjnymi, po drugie, wspólnotą doświadczeń historycznych wynikających z przynależności do Rzeczypospolitej Obojga Narodów lub monarchii habsburskiej, po trzecie, zbliżoną strukturą społeczno-ekonomiczną i po czwarte, zbliżoną do siebie kulturą. Zasadniczym czynnikiem łączącym państwa „Międzymorza” miała być świadomość podlegania identycznym zagrożeniom geopolitycznym. Analogicznie jak w okresie międzywojennym, w wysuwanej przez KPN koncepcji odwoływano się do historycznych doświadczeń z próbami podporządkowania sobie państw regionu przez Niemcy oraz Rosję²¹. Współpraca państw „Międzymorza” miała również zapobiegać rozmyciu narodowej tożsamości obywateli w wyniku zasad i reguł narzucanych przez Unię Europejską.

Krytycznie do bliższej współpracy i integracji regionalnej – zwłaszcza jako alternatywy w stosunku do integracji europejskiej – odnoszą się środowiska prointegracyjne. Ich zdaniem projekt „Międzymorza” jest co prawda zakorzeniony w polskiej myśli politycznej, jednak historycznie zawsze kończył się on klęską. Zwolennicy odrzucenia tej koncepcji i skoncentrowania się na ściślejszej integracji z Unią Europejską argumentują, że współpraca państw regionu z góry skazana jest na porażkę ze względu na trzy podstawowe fakty. Po pierwsze, w sytuacji ewentualnej agresji ze strony Rosji państwa Europy Środkowej i Wschodniej dalej pozostają niezdolne do jej odparcia. Po drugie, polskie zaangażowanie w projekt wcześniej czy później odebrane zostanie przez państwa sąsiednie jako przejaw polskiego imperializmu. Po trzecie, pozostałe państwa nie demonstrują chęci uczestnictwa w takim związku²². W ich opinii jedynym gwarantem polskiego bezpieczeństwa i szansą na zachowanie suwerenności jest ścisła współpraca transatlantycka, a w szczególności pogłębienie procesu integracji Polski z Unią Europejską.

Trójmorze jako nowy instrument w polityce zagranicznej Polski pojawił się po zwycięskich wyborach parlamentarnych i prezydenckich w 2015 r. obozu politycznego skupionego wokół PiS. Nowo wybrany prezydent Andrzej Duda w swoim orędziu wygłoszonym przed Zgromadzeniem Narodowym 6 sierpnia 2015 r. wskazywał na konieczność korekty w polskiej polityce zagranicznej polegającej m.in. na odnowieniu Grupy

²⁰ Ł. Machaj, *Alternatywne koncepcja polskiej polityki zagranicznej w środowiskach antyintegracyjnych po 1989 roku*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie”, nr 1/2007, s. 105.

²¹ Ibidem, s. 105.

²² Ibidem, s. 108–109.

Wyszehradzkiej oraz na bliższej współpracy między państwami Europy Środkowo-Wschodniej w ramach Unii Europejskiej²³.

Pierwszy szczyt inicjujący współpracę w ramach Trójmorza odbył się w dniach 25 i 26 sierpnia 2016 r. w Dubrowniku. Kolejne spotkanie odbyło się w dniach 6 i 7 lipca 2017 r. w Warszawie, w którym uczestniczył także amerykański prezydent Donald Trump. W założeniu inicjatywa ma służyć integracji europejskiej przez wzmocnienie współpracy sektorowej państw, które później przystąpiły do Unii Europejskiej, a ich terytoria położone są pomiędzy Bałtykiem, Adriatykiem i Morzem Czarnym. Jednak w opinii Mateusza Gniazdowskiego większość czasu, zarówno na etapie przygotowywania szczytu, jak i na samym spotkaniu, poświęcono wyjaśnianiu, czym inicjatywa nie jest²⁴. Pojawiające się obawy wynikały z faktu, że nowa polska inicjatywa może być postrzegana jako alternatywa względem Unii Europejskiej oraz konkurencyjna względem Niemiec. Pojawiające się wątpliwości miały swoje uzasadnienie, ponieważ na szczyt nie zaproszono ani przedstawicieli instytucji UE, ani przedstawicieli Niemiec. Nie bez znaczenia okazały się skojarzenia i porównania do historycznego „Międzymorza”, choć zauważyć należy, że Trójmorze – przynajmniej w założeniu – to koncepcja związana z integracją europejską, obejmująca tylko państwa należące do Unii Europejskiej. Podkreśla to również Krzysztof Szczerski – Szef Gabinetu Prezydenta RP, twierdząc, że „inicjatywa Trójmorza to przede wszystkim inicjatywa na rzecz współpracy regionalnej w ramach Unii Europejskiej, w ramach państw członkowskich UE, wraz z UE, przy wykorzystaniu UE, jej funduszy, projektów rozwojowych po to, żeby zacieśniać współpracę regionalną, żeby łączyć państwa naszego regionu ze sobą, żeby jednocześnie łączyć nasz region z wszystkimi pozostałymi krajami europejskimi”²⁵. Wychodząc z założenia, że inicjatywa Trójmorza ma służyć wzmocnieniu integracji europejskiej przez integrację regionalną, tym bardziej za dyskusyjny i niezrozumiały należy uznać fakt braku obecności przedstawicieli Unii Europejskiej i Niemiec podczas spotkań.

W deklaracji z Dubrownika wyraźnie zapisano, że w ramach Trójmorza nie będą powstawały równoległe struktury wobec istniejących już mechanizmów współpracy. W dalszej części deklaracji można prze-

²³ *Orędzie Prezydenta RP Andrzeja Dudy przed Zgromadzeniem Narodowym z dnia 6 sierpnia 2015 roku*, <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/art,1,oredzie-prezydenta-rp-andrzeja-dudy-przed-zgromadzeniem-narodowym.html> (dostęp 11.03.2018).

²⁴ M. Gniazdowski, *Trójmorze – nowy instrument w polskiej polityce zagranicznej*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, nr 4/2017, s. 79.

²⁵ <http://www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/art,683,minister-szczerski-inicjatywa-trojmorza-to-nowy-pomysl-na-zwiekszenie-jednosci-europejskiej-.html> (dostęp 17.03.2018).

czytać, że Trójmorze to nieformalna platforma służąca do „pozyskiwania politycznego poparcia oraz organizowania zdecydowanych działań dotyczących określonych transgranicznych i makroregionalnych projektów, o strategicznym znaczeniu dla państw zaangażowanych w sektory energii, transportu, komunikacji cyfrowej i gospodarki w Europie Środkowej i Wschodniej”²⁶. Prawdą jest, że obszar Trójmorza to państwa współpracujące z Niemcami i ich sojusznicy. Zauważyć jednak należy, że często kierują się one odmiennymi celami, niejednokrotnie sprzecznymi z polskimi interesami i polską percepcją wyzwań oraz zagrożeń w regionie. Osią podziału – analogicznie jak w latach 20. i 30. XX w. – jest stosunek do Niemiec i Federacji Rosyjskiej²⁷. Wiele państw, jak na przykład Węgry czy Czechy, nie podziela polskich obaw związanych z rewizjonistyczną polityką Rosji Putina, wręcz przeciwnie – opowiadają się za zniesieniem sankcji nałożonych przez UE i bliższą współpracą między ich państwami a Rosją²⁸. Dalekie są również od prowadzenia konfrontacyjnej polityki względem Berlina. Liczne państwa inicjatywy Trójmorza dość sceptycznie – i co gorsza, z niezrozumieniem – podchodzą do pogarszających się relacji między Polską a Niemcami i Unią Europejską, obawiając się, że może to negatywnie rzutować na ich współpracę z państwami Europy Zachodniej, a zwłaszcza z Niemcami²⁹.

Inicjatywa Trójmorza nie może być odbierana jako skierowana przeciwko Niemcom lub potencjalna alternatywa dla Unii Europejskiej. Stwarza to ryzyko nasilenia procesów dezintegracyjnych w UE, co osłabi bezpieczeństwo państw Europy Środkowo-Wschodniej. Takie działanie należy uznać za sprzeczne zarówno z polskim interesem narodowym i polską racją stanu, jak i interesami narodowymi pozostałych państw regionu, będącymi członkami Unii Europejskiej. Natomiast podjęta inicjatywa z pewnością może być pomocna wzmocnieniu powiązań między państwami regionu, dając impulsy modernizacyjne do szybszego nadrobienia zaległości względem państw tzw. starej Unii, w szczególności w zakresie rozwoju infrastruktury.

²⁶ *Wspólna deklaracja w sprawie Inicjatywy Trójmorza*, 26.08.2016, <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,105,wspolna-deklaracja-w-sprawie-inicjatywy-trojmorza.html> (dostęp 11.03.2018).

²⁷ J. Andrychowicz-Skrzeba, R. Reicht, *Goodbye Europe? Die Außenpolitik der polnischen PiS-Regierung*, „Internationale Politikanalyse“, Friedrich Ebert Stiftung, Berlin 2016, s. 6.

²⁸ T. Stepniewski, *Partnerstwo Wschodnie Unii Europejskiej w dobie wstrząsów i przemian Europy Wschodniej*, „Studia Europejskie”, nr 3/2017, s. 188.

²⁹ V. Jancosekova, *Regional cooperation in Central and Eastern Europe and its implications for the EU*, „European View”, no. 16/2017, s. 235.

Republika Federalna Niemiec a Trójmorze

Państwa wchodzące w skład inicjatywy Trójmorza to dla Niemiec przede wszystkim bardzo ważny obszar gospodarczy. W 2016 r. wartość wymiany handlowej między Niemcami a Polską przekroczyła 100 mld euro, z całą Grupą Wyszehradzką wyniosła 256 mld euro, a z wszystkimi państwami Trójmorza (z wyłączeniem Austrii) – 313 mld³⁰. Tym samym wartość wymiany handlowej między Niemcami a państwami regionu w danym roku przewyższyła obroty handlowe RFN z Francją (167 mld euro), z Chinami (170 mld euro)³¹ czy z Federacją Rosyjską (49 mld euro)³². Niemcy są także wiodącym inwestorem w Europie Środkowo-Wschodniej, a wartość niemieckich inwestycji bezpośrednich na koniec 2016 r. w tym regionie wyniosła prawie 60 mld euro. Duże znaczenie dla niemieckiej gospodarki mają pracownicy z krajów Grupy Wyszehradzkiej, zwłaszcza z Polski³³.

Na obustronne korzyści płynące ze wzajemnej współpracy wskazuje raport Ośrodka Studiów Wschodnich, w którym stwierdzono, że „współpraca gospodarcza Niemiec i państw Europy Środkowej przyniosła w ostatnich latach obustronne korzyści. RFN po 1989 roku zajęła pozycję najważniejszego partnera handlowego i inwestycyjnego państw V4, wywierając decydujący wpływ na kierunek rozwoju modelu gospodarczego w państwach Europy Środkowej, co pomogło w modernizacji regionu”³⁴. Dla Niemiec bliskość geograficzna regionu i jego stabilność oznacza również brak ryzyka przerwania ciągłości dostaw dla niemieckich firm. Ponadto przeniesienie części niemieckiej produkcji do krajów Europy Środkowej w połączeniu z dużą efektywnością zlokalizowanych w regionie zakładów pomogło niemieckiej gospodarce w utrzymaniu konkurencyjności na światowym rynku, zwłaszcza w okresie globalnego spowolnienia gospodarczego³⁵. W tym kontekście można zauważyć, że przez prawie 30 lat zacieśniania współpracy niemieckie firmy uzależniły się od podwykonawców z regio-

³⁰ M. Kędziński, *Śpieszmy się kochać Niemców. W przededniu europejskiego kryzysu*, 14.01.2018, <http://jagiellonski24.pl/2018/01/14/spieszmy-sie-kochac-niemcow-w-przededniu-europejskiego-kryzysu/> (dostęp 16.03.2018).

³¹ *Grupa Wyszehradzka największym partnerem handlowym Niemiec*, 24.10.2017, <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1080413,faz-grupa-wyszehradzka-najwiekszym-partnerem-handlowym-niemiec.html> (dostęp 16.03.2018).

³² Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/laendervermerk-russische-foerderung.html> (dostęp 18.03.2018).

³³ *Grupa Wyszehradzka*, op.cit.

³⁴ K. Popławski, *Rola Europy Środkowej w gospodarce Niemiec. Konsekwencje polityczne*, „Raport OSW”, nr 5/2016, s. 5.

³⁵ *Ibidem*, s. 11.

nu. Jednocześnie przedsiębiorstwa z Europy Środkowej stały się częścią niemieckiego ekosystemu gospodarczego, w jednakowym stopniu uzależnione od niemieckich partnerów³⁶.

Mimo żywotnych interesów Niemiec w Europie Środkowej w chwili obecnej nie prowadzi się w Niemczech poważnej dyskusji na temat polskiej koncepcji Trójmorza. RFN konsekwentnie stoi na stanowisku, że najlepszą odpowiedzią na niepewność oraz nowe wyzwania i zagrożenia – zarówno w Europie, jak i na świecie – może stanowić tylko zjednoczona Europa. Brak zainteresowania projektem wynika również z faktu, że Niemcy dostrzegają liczne różnice i brak spójności między państwami Europy Środkowej, które mimo stwarzanych pozorów współpracy więcej kwestii dzieli aniżeli łączy.

Wśród polityków niemieckich dosyć powszechna jest świadomość, że w obliczu rosnącej siły i potęgi innych globalnych mocarstw żadne europejskie państwo w perspektywie długookresowej nie będzie w stanie sprostać globalnym wyzwaniom. Trafnie zauważył to Joschka Fischer, który stwierdził, że żyjemy w czasach przełomu, w których dotychczasowy ład międzynarodowy ulega rozpadowi, a czas dominacji Zachodu dobiega końca. W opinii byłego ministra spraw zagranicznych Niemiec w niedalekiej przyszłości należy się spodziewać, że Stany Zjednoczone nie będą już państwem kształtującym globalny system, a tym samym przestaną być gwarantem europejskiego bezpieczeństwa³⁷. W praktyce oznacza to albo konieczność ściślejszej współpracy państw europejskich, zwłaszcza w sferze wspólnego bezpieczeństwa, albo dryfowanie w kierunku peryferii w kształtującym się nowym ładzie globalnym. Z tego powodu prezydent Niemiec Frank-Walter Steinmeier opowiedział się za wypracowaniem konkretnych instrumentów europejskiej polityki zagranicznej, dzięki którym wzrośnie skuteczność UE na arenie międzynarodowej. Niemcy dążą do tego, aby Unia Europejska posiadała efektywne narzędzia rozwiązywania konfliktów w najbliższym sąsiedztwie, potrafiła ograniczyć negatywne skutki migracji czy zmian klimatycznych, a także skutecznie przeciwdziałała niepożądanym działaniom wielkich koncernów międzynarodowych³⁸.

³⁶ M. Kędzierski, op.cit.

³⁷ Szerzej: J. Fischer, *Der Abstieg des Westens*, Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln 2018. Por. także: J.M. Fiszer, *System euroatlantycki i bezpieczeństwo międzynarodowe w multipolarnym świecie*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 2/2013, s. 130–156; J.M. Fiszer, *Bezpieczeństwo międzynarodowe w multipolarnym ładzie globalnym ze szczególnym uwzględnieniem roli Rosji*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 4/2013, s. 247–273.

³⁸ F-W. Steinmeier, *Europa ist die Lösung. Churchills Vermächtnis*, Ecowin Verlag, Wals bei Salzburg 2016, s. 34–35.

Zakładając, że w Europie Środkowej powstałaby inicjatywa w postaci Trójmorza rozumiana jako alternatywa w stosunku do Unii Europejskiej, miałyby to daleko idące konsekwencje zarówno dla Europy, jak i dla Niemiec. Trójmorze tworzyłoby wówczas strefę buforową między Rosją a Europą Zachodnią. Z dużym prawdopodobieństwem zagroziłoby to niemieckim interesom gospodarczym w regionie, przyczyniając się do ograniczenia aktywności gospodarczej między Niemcami a Europą Środkową. Potencjalne negatywne skutki gospodarcze w postaci odpływu niemieckich inwestycji oraz spadku obrotów handlowych dotknęłyby zarówno Niemcy, jak i państwa regionu Europy Środkowej. Procesowi erozji stopniowo ulegałyby wypracowane na przestrzeni prawie trzech dekad powiązania gospodarczo-handlowe i korzystna dla wszystkich stron współpraca gospodarcza. W konsekwencji zagroziłoby to także bezpieczeństwu państw Europy Środkowej przez stopniowe przesuwanie regionu na wschód w strefę wpływów rosyjskich, co nieuchronnie prowadziłoby do wzrostu napięć i konfliktów w regionie.

Bibliografia

- Andrychowicz-Skrzeba J., Reicht R., *Goodbye Europe? Die Außenpolitik der polnischen PiS-Regierung*, „Internationale Politikanalyse“, Friedrich Ebert Stiftung, Berlin 2016.
- Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/laendervermerk-russische-foerderung.html> (dostęp 18.03.2018).
- Chojan A., *Grupa Wyszehradzka w polityce zagranicznej Polski – między współpracą a rywalizacją*, „Biuletyn Analiz i Opinii ZE ISPPAN”, nr 4/2016.
- Chojan A., *Polityka wschodnia Polski w myśli politycznej partii Prawo i Sprawiedliwość (lata 2005–2007)*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, z. 5/2016.
- Chojan A., *Polityka zagraniczna współczesnej Polski w świetle uwarunkowań instytucjonalno-prawnych*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 1/2013.
- Cieplucha P., *Prometeizm i koncepcja Międzymorza w praktyce polityczno-prawnej oraz dyplomacji II RP*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, t. XCIII/2014.
- Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Czarnocki A., Kondrakiewicz D., *Uwarunkowania, koncepcje i realizacja polityki zagranicznej Polski*, w: *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006.

- Fischer J., *Der Abstieg des Westens*, Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln 2018.
- Fiszer J.M., *Bezpieczeństwo międzynarodowe w multipolarnym łańdźie globalnym ze szczególnym uwzględnieniem roli Rosji*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 4/2013.
- Fiszer J.M., *System euroatlantycki i bezpieczeństwo międzynarodowe w multipolarnym świecie*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 2/2013.
- Gniazdowski M., *Tróymorze – nowy instrument w polskiej polityce zagranicznej*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, nr 4/2017.
- Grupa Wyszehradzka największym partnerem handlowym Niemiec, 24.10.2017, <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1080413,faz-grupa-wyszehradzka-najwiekszym-partnerem-handlowym-niemiec.html> (dostęp 16.03.2018).
- Grzymiski J., *Granice Europy w wyobrażeniach i praktykach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i Partnerstwa Wschodniego*, „Przegląd Europejski”, nr 3/2017.
- http://www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/art,683_minister-szczerski-inicjatywa-trojmorza-to-nowy-pomysl-na-zwiekszenie-jednosci-europejskiej-.html (dostęp 17.03.2018).
- Iřtok R., Koziak T., *Międzymorze as a Polish Geopolitical Concept*, s. 1, www.unipo.sk/public/.../Medzimorie%20anglicky%20preklad.pdf (dostęp 17.02.2018).
- Jancosekova V., *Regional cooperation in Central and Eastern Europe and its implications for the EU*, „European View”, no. 16/2017.
- Kędzierski M., *Spieszmy się kochać Niemców. W przededniu europejskiego kryzysu*, 14.01.2018, <http://jagiellonski24.pl/2018/01/14/spieszmy-sie-kochac-niemcow-w-przededniu-europejskiego-kryzysu/> (dostęp 16.03.2018).
- Kopeć R., Mazur P., *Odstraszanie militarne w XXI wieku. Polska – NATO – Rosja*, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Kraków 2017.
- Kushnir O., *Russian Geopolitical Advancements in the Black Sea Region: The Annexation of Crimea*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, nr 56/2017.
- Machaj Ł., *Alternatywne koncepcja polskiej polityki zagranicznej w środowiskach antyintegracyjnych po 1989 roku*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie”, nr 1, 2007.
- Mróz A., *Historyczne uwarunkowania polityki wschodniej III RP*, w: *Polityka wschodnia Polski. Uwarunkowania. Koncepcje. Realizacja*, red. A. Gil, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin–Warszawa 2009.
- Naumann F., *Mitteleuropa*, Reimer, Berlin 1915.

- Orędzie Prezydenta RP Andrzeja Dudy przed Zgromadzeniem Narodowym z dnia 6 sierpnia 2015 roku, <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/art,1,oredzie-prezydenta-rp-andrzeja-dudy-przed-zgromadzeniem-narodowym.html> (dostęp 11.03.2018).
- Popławski K., *Rola Europy Środkowej w gospodarce Niemiec. Konsekwencje polityczne*, „Raport OSW”, nr 5/2016.
- Steinmeier F.-W., *Europa ist die Lösung. Churchills Vermächtnis*, Ecowin Verlag, Wals bei Salzburg 2016.
- Stępniewski T., *Partnerstwo Wschodnie Unii Europejskiej w dobie wstrząsów i przemian Europy Wschodniej*, „Studia Europejskie”, nr 3/2017.
- Szumilo M., *Prospects of building Intermarium – a regional security system in Central and Eastern Europe*, w: *Quo vadis humanitas? Wyzwania i perspektywy rozwoju środowiska międzynarodowego w XXI wieku*, red. R. Kordonski, O. Struk, K. Sygidus, J. Ruciński, Wydawnictwo „PAIS”, Lwów–Olsztyn 2015.
- Tomaszewski J., Landau Z., *Polska w Europie i świecie 1918–1939*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2005.
- Więclawski J., *Contemporary Realism and the Foreign Policy of the Russian Federation*, “International Journal of Business and Social Science”, no. 2/2011.
- Więclawski J., *Hans Morgenthau, realizm klasyczny i jego rekomendacje dla polskiej polityki zagranicznej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 3/2011.
- Wspólna deklaracja w sprawie Inicjatywy Trójmorza*, 26.08.2016, <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,105,wspolna-deklaracja-w-sprawie-inicjatywy-trojmorza.html> (dostęp 11.03.2018).
- Verosta S., *The German Concept of Mitteleuropa, 1914–1918 and its Contemporary Critics*, w: *The Habsburg Empire in World War I. Essays on the Intellectual, Military, Political and Economic Aspects of the Habsburg War Effort*, red. R.A. Kann, B.A. Király, P.S. Fichtner, Columbia University Press, New York 1977.

Słowa kluczowe: Trójmorze, polska polityka zagraniczna, Niemcy w stosunkach międzynarodowych, geopolityka

Key words: Intermarium, Polish Foreign Policy, Germany in International Relations, Geopolitics

The Three Seas Concept from the German Perspective

Abstract

The acquisition in 2015 of power in Poland by national-conservative party Law and Justice led to a change in priorities of Polish foreign policy. The Intermarium initiative understood as a closer cooperation of the eastern European Union states between the Baltic Sea, the Adriatic Sea and the Black Sea became a new instrument of Polish foreign policy. For historical reasons, the initiative of the Intermarium is associated with a similar concept, pushed through Poland in the 1920s, which was focused to create an alliance of Central European countries aimed at more effective protection against Russian expansion and German hegemony. In this context, the article aims to find the answer, how the Polish Intermarium initiative is a subject of public debate in Germany and how it affects foreign policy pursued by Germany.